

A monopolkapitalizmus másik jellegzetessége, hogy a koncentrált finánctóke néhány kézben halmozódik fel, majd pedig összeköttetések és összefüggések sűrű hálózatát hozza létre. Nem csak a közép- és kistőkések, hanem a legkisebb tőkések és tulajdonosok is ennek a csoportnak hatalmába kerülnek. Ugyanekkor a más nemzetek fináncsoportjaival a világ felosztásáért és a harmadik országok feletti uralomért folytatott harc a birtokon belüli országokban új tömeghangulatot, az imperializmus iránti lelkesedést idéz elő. Általános lelkesedés az imperializmusért és súlyos hibáinak szépitgetése mélyen jellemzi korunkat. E közhangulat serkentése az uralkodó közgazdász-politikusok számára természetesen csak úgy lehetséges, hogy a figyelem eltérítése céljából bizonyos mellékes szempontokat tolnak előtérbe és az imperializmus alapját tevő mélyebb összefüggéseket leplezik. Azok a békés megállapodások, melyeket a különböző nagyhatalmak fináncatókéi egyezés között kötöttek, nem járnak az „ultraimperializmus“ elméletében lefektetett békés eredménnyel. Erre a legjellemzőbb a huszadik századbeli Kína története, amelynek vevőpiacán idegen nagyhatalmak nemrég „békésen“ osztozkodtak. Az ilyen osztozkodások persze rövid életűek s még fennállásuk alatt sem zárják ki a sűrűlódásokat és összeütközéseket. A tőkés termelési mód mellett u. i. az érdek- és befolyássterületek (gyarmatok) afajta felosztása mindenkor csak az érdekeltek általános gazdasági pénzügyi, katonai és egyéb erőviszonyai alapján történik. A résztvevők erőviszonyai viszont egyenetlenül változnak, mint ahogyan a tőkés termelési mód mellett az egyes vállalatok, trösztök, iparágak (sőt országok) fejlődése is egyenetlen. Japán néhány évtized alatti fejlődésével pl. a cári Oroszország nem tudott lépést tartani. Uzzel szemben Kína tőkés fejlődése olomlábakon halad, egyes délamerikai államoknál viszont még ilyesmiről sem lehet beszélni.

NAGY GÁBOR

Napoleon oroszországi kudarcának történelmi jelentősége

E. V. Tarle ismert történelemtudós „Napoleon orosz hadjárata“ című művének befejező fejezete. A mű 1937-ben jelent meg először, az orosz hadjárat 125-ik évfordulójára (1812). Második kiadása pedig a napokban látott napvilágot.

Az 1812-es hadjárat mély nyomokat vágott Európáé testébe. Nagy kihatással volt a hadjáratnak Napoleonra nézve kedvezőtlen kimenetele úgy Nyugateurópára, mint Oroszországra. Napoleon veresége jeladás volt Európa népeinek a felkelés megkezdésére.

Az oroszok elleni hadjárat legnyiltabb „imperialista rabló-

hadjárata“ volt az abszolutista diktátornak, aki ekkor már teljesen lekötötte magát a francia nagytőke érdekeinek. Már 1808-tól de különösen 1805-től kezdve úgy a német államokban, mint Ausztriában Napoleon uralmát súlyos gazdasági elnyomásnak érezték, amelynek eszközei a nyílt erőszak, a hódítások, terület-elfoglalások és a katonai-rendőri terror rendszabályok voltak. Ezek a rendszabályok tudatosan és szándékoltnan akadályozták a gazdasági tevékenységet és haladást, a technikai fejlődést Közép- és Észak Európának minden elnyomott országában. Olaszország már 1796 óta elnyomottnak érezte magát, de még sokkal inkább 1800 után, Olaszország „visszafoglalása“ után. Rendkívül magas fokot ért el az elnyomás 1807-ben; ekkor már azokban az országokban is elfojtottak minden gazdasági fejlődést, ahol mindeddig sikerrel tudták elhárítani a gazdasági életüket fenyegető elnyomó rendszabályokat. Hollandiának, majd a Hanza-városoknak a francia császársághoz való csatolása, az észak-német fejedelemségek elfoglalása, amelyek csak a leghevesebb ellenállás és Napoleon legcinikusabb hadviselőmódjának alkalmazása után adták meg magukat, azután a Portugália és Spanyolország elfoglalására irányuló kísérletek, a római pápa elfogatása és Róma elfoglalása és mindazok a rendszabályok, amelyeket Napoleon különösen 1810 után kezdett alkalmazni a kontinentális blokád megvalósítása érdekében: mindez nyíltan, érthető szavakkal beszélt Európa népeihez, melyek Napoleon járma alatt nyögtek és féltreérthetetlen módon tudtukra adta, hogy Európa politikai tekintetben a teljes jogtalanság felé tart, míg gazdasági tekintetben gazdag zsákmányává válhat a francia polgárságnak.

A kontinentális blokád első éveiben még csak a kereskedelmi tőke képviselői panaszkodtak, az ipari tőke ellenkezőleg arról áradozott, hogy megszabadul az angol konkurenciától és aranyidőknek néz elébe. Most azonban már az ipar képviselői is panaszkodtak. Az angol gyarmatárúk hiányában nehezen folyhatott a termelés gyapot nélkül, indigó nélkül, cukornád nélkül. És épen ebben az időben, 1810—11-ben, tűnt ki egész mivoltában, hogy mennyire elvesztette szabadságát a hódított területek polgársága: Napoleon ekkor ugyanis saját francia polgárainak, kereskedőinek és gyárosainak engedélyt adott arra, hogy bizonyos fel tételek mellett beszerezhessék az angol gyarmatokról származó nyersanyagokat, de ugyanezt a hódított területek polgárságának megtiltotta. Gyűlölet, a lealacsonyítás feletti düh, a menthetetlen tönkrement tudata: ezek az érzések kísérték Napoleont az elnyomott népek részéről 1812-ben orosz hadjáratára.

Dél- és Középeurópa parasztjai viszont sok helyen épen a napoleoni hódítások és Napoleon antifeudális politikája következményeként jutottak el a jobbágyi járom lerázásához, vagy legalább is annak megkönnyítéséhez, de most már (az 1807-től 1812-ig terjedő időszakban), a hatalmas császárságot ők is telhetetlen szörnyetegnek érezték és látták, hiszen állandóan „véradót“ követelt tőlük, állandóan erőszakos sorozások útján ritkítottá sorikat. Hiszen Napoleon maga is azzal dicsekedett, hogy orosz had-

járatába csak 50 ezer „igazi“ franciát vezetett, míg a többi néhány százezer katonát a németek, olaszok, hollandok, lengyelek, spanyolok, dalmátok és más népek szolgáltatták. És minthogy ez így van, mondotta a császár, van-e értelme a búsulásnak?! Már pedig ezt a véradót a parasztok és munkások szolgáltatták, míg a felsőbb osztályok pénzen váltották meg katonáskodási kötelezettségüket és helyetteseket küldtek maguk helyett a háborúba.

A napoleoni uralmat kíméletlen, nyers rendszabályok útján tartották fenn. A sajtószabadságot teljesen elnyomták. Nem volt nyugodt perce egy németnek, olasznak, vagy más nemzetbelinek, ha bármivel is véletlenül magára irányította a mindenható császári rendőrség gyanúját.

Igy esett azután, hogy amikor az orosz hadsereg előőrsei 1813 januárjában átlépték a határt és megjelentek Poroszországban, először csak suttogva, majd egyre harsányabb hangon hallatszottak az öröm szavai: „Jönnek a felszabadítók, az oroszok jönnek!“ És ez a kijáltás azután ezerszer és ezerszer felhangzott az 1813-as év folyamán Európa minden nyelvén.

Természetes, hogy az 1813-as porosz felkelést, amelynek feltételeit épen az előbb jeleztük, Stein, Hardenberg, Gneisenau és más, igaz értelemben vett hazafiak már előkészítették. De bizonyos az is, hogy az 1812-es orosz győzelem nélkül aligha szabadulhattak volna fel úgy a németek, mint Európa többi népei Napoleon zsarnoki uralma alól. Halljuk például Gneisenau tábornoknak, a porosz felkelő vezérnek nyilatkozatát 1814-ből, amelyet később, 1826-ban meg is ismételt. Ezt írta Alekszander cárnak; „Ha nem lett volna a pompás orosz néplélek és ennek gyűlölete az idegen elnyomóval szemben, ha nem lett volna felséges uralkodójának sikeres ellenállása, úgy a civilizált világ elpusztult volna a dühödt zsarnok hatalmában.“

Igy nyilatkozott akkoriban egy német hazafi. Érdekes viszont, hogy a mai német könyvek Poroszország felszabadulásáról írva, egyáltalán fel sem említik az 1812-es orosz hadjáratot, vagy, ha igen, úgy legfeljebb annyit mondanak róla, hogy tudja isten, mi történt volna akkor az oroszokkal, ha nem lett volna véletlenül olyan rettenetes hideg.

Anglia helyzete egészen más volt. Anglia sohasem függött Napoleontól. Viszont a kontinentális blokádot az orosz győzelem megszüntette és most az angol iparcikkek, mint valami gyors hegyi folyó hullámai, öntötték el Európa minden országának piacát. Az történt, amit Kutuzov, aki nemesak nagy hadvezér, de jó politikus is volt, — már azelőtt megmondott Wilsonnak, még a Berezina partján: Napoleon bukása elsősorban épen Angliának használt. Anglia gazdasági fölénye, amelyet Napoleon semmiféle kétségbeesett rendszabállyal nem tudott megtörni, ez az angol gazdasági fölény most jó néhány évtizedre teljes valóságában megnyilvánulhatott. És épen az orosz kivitel, az orosz behozatal és az orosz valuta jutott Londontól függő helyzetbe. Gróf Nesselrod, Miklós cár kancellárja, időnként fogadta az angol kereske-

döket és volt oly szíves, hogy magyarázattal szolgáljon nekik az orosz politika szándékairól. Odesszában, az orosz kormányzók a XIX. évszázad első felében, egészen a Krími hádjáratig, semmitől sem félték annyira, mint az angol hajóskapitányok, kereskedők vagy hajótulajdonosok óvásaitól. Hasonló volt a helyzet Rigában, Kronstadtban és Revalban is. A kontinentális blokád megszűnése után az angol kereskedők épen olyan fölényrel bántak az orosz kormánnyal, mint érdekeik képviselője, sir Wilson tette ezt a Sándor cárhoz intézett leveleiben, vagy a Kutuzovval folytatott beszélgetéseiben.

II.

Ugyanilyen nagy befolyást gyakorolt Napoleon leverése magára Oroszországra is. Napoleont nem a fagy és hideg törte meg: az orosz nép ellenállása győzte őt le.

Az orosz nép megvédelmezte nemzeti függetlenségre való jogát és tette ezt olyan győzelmi akarattal és fékezhetetlen lendülettel, olyan minden pózt gyűlölő hősi lendülettel, mint a spanyol népen kívül akkor egy nép sem.

Az orosz nép nagyobb fizikai erő és nagyobb gazdasági lehetőség felett rendelkezett, úgy hogy a hatalmas napoleoni hadsereg hat hónap alatt szétolvadt és elveszett, míg a spanyolok, — dacára minden hősiességüknek és dacára az angol segítségnek, — öt éven át sem tudtak megszabadulni Napoleontól és csak 1813-ban szabadultak fel az orosz győzelem következményeképpen.

Az orosz nép viselte a háborút Napoleon ellen és ez megnyilvánult a seregek magatartásában is a harcmezőkön, de megnyilvánult a parasztság fegyveres guerilla harcaiban is és abban a törekvésben, hogy kiéheztessék a nagy és híres armádát. A spanyolok háborúja gyengén megszervezett paraszttömegek olszórt csatározásaiban jutott kifejezésre. Ez a harcmód nagy nősiességet igényelt, eredménye mégsem lehetett olyan jelntős, amilyen lehetett volna. ha a spanyoloknak jól megszervezett kádereik vannak. Voltak ugyan ilyen kádereik, de ezeket csak nagysokára, a háború folyamán szervezték meg. Oroszországban meg voltak ezek a káderek a hádjárat elejétől kezdve és így kihatásnlhatták a nép lendületét és győzelmi akaratát a hódító ellen.

A 812-es győzelem annyira büszkévé, annyira öntudatosá tette a népet, olyan lázas izgalmat okozott a néplélekben, hogy sokan ettől az időponttól fogva új Oroszországról kezdtek beszélni és még az időt is úgy számították, hogy: a „franciák előtt” és a „franciák után.”

Az 1812-es esztendővel szoros összefüggésben áll az orosz történelem első forradalmi megmozdulása, — az 1825-ös december 14-iki felkelés is. — Egyes dekabristák 1812-ben azért fogtak fegyvert, hogy Oroszországot megvédjék Napoleon ellen, 1825-ben pedig azért, hogy megvédjék Oroszországot Miklós ellen.

Az 1812—1825-ös fiatal nemzedék a 12-es háborút úgy fogta fel, mint szabadságharcot a külföldi elnyomás ellen, amelyet Napoleon jelentett akkoriban.

Tuljin találó mondását: „A dekabristák keltették életre Hercent“, ugyanilyen találóan egészíthetjük ki ezekkel a szavakkal: „Az 1812-es esztendő keltette életre a dekabristákat.“ Természetesen itt nemcsak az 1812-es, de az 1813-as, 14-es és 15-ös évekbe is gondolnunk kell, hiszen ezekben az években egyre dúlt még Európaszerte a Napoleon-elleni háború. Sőt a Waterloo utáni időkre is gondolni kell, mert még akkor is Franciaországban tartózkodott az orosz sereg. De ezek a további háborúk éppen 1812 következményei voltak.

És nemcsak a dekabrista vonalhoz vezet el az 1812-es esztendő. Régi mondás: „1812 nélkül nem született volna meg Puskin.“ Persze ez így különösen hangzik. Hiszen költők szülehetnek nemcsak a nemzeti fellendülés, de a nemzeti hanyatlás korszakaiban is. Gondoljunk csak Goethére, Schillerre vagy másokra. Mégis! Bizonyos, hogy Puskin költészete a nemzetnek azt a büszke, öröms öntudatát tükrözte, amely öntudat 1812 erkölcsi erejéből táplálkozott. Egészen bizonyos, hogy 1812 nélkül Puskin nem lett volna az, aki lett, egészen bizonyos, hogy enélkül nem olyan hangon beszélt volna Oroszországról, amilye hangon beszélt, előrelátva az ország későbbi útját. De nemcsak Puskinról van itten szó. Az egész orosz kultúra és az orosz nemzeti öntudat a 12-es forrásból merített erőt. Már Csernisevskij mondta: „Nem a francia újságok nagyhangú magyarázatai verték le Napoleont, hiszen nem is hoztak semminemű kommentárt. Napoleont az 1812-es hadjárat döntötte meg. Nem az orosz hírlapok keltették új életre az orosz nemzetet, az 1813-as év dicső veszélyei tették ezt.“

A jobbágyság 1812 után is fennmaradt még Oroszországban. Még nem voltak meg azok a gazdasági-társadalmi feltételek, amelyek a jobbágyság megdöntését lehetővé tették volna. De hiszen Napoleon sem azért jött Oroszországba, hogy a régi járomot összetörje. Ellenkezőleg. Azért jött, hogy a régi járom mellé újat tegyen a nép nyakára. De a mi korunkban az orosz nép magával ragadta a többi népeket is az új társadalom kiépítéséért folyó munkába.

Hogy viszont ezt a munkát elvégezhesse, ehhez elsősorban arra volt szükség, hogy előzőleg kiküzdje nemzeti önállóságát, hogy szabadon rendelkezhesen önmagával és országával. Ezt a mellőzhetetlen feltételt, ezt a szabadságot, féltékenyen őrizte az orosz nép. Erről tanúságot tehetnek a lengyelek, még a XVII. század lejéről, a svédek a XVIII. századból és Napoleon is a XIX. század elejéről. És az összes hódítók közül, akik az orosz függetlenséget akarták elrabolni, éppen Napoleon volt a legveszélyesebb, mert Makedoniai Nagy Sándor és Julius Cézár óta még soha ennyi hatalom nem összpontosult egy ember kezében, mint az övében. Rettentő nagy volt császársága, nagy volt a leigázott népek száma benne. Hatalma korlátlan volt és katonai tehetségét mindmáig felül-nem-múlnak tekintik. Ezt az óriást döntötte porba az orosz nép.

(ford. L. P.)